

Załącznik nr 3
dr Beata Żołędowska-Król
Instytut Nauk o Kulturze
Wydział Humanistyczny
Uniwersytet Śląski w Katowicach

AUTOREFERAT

- 1. Imię i nazwisko:** Beata Żołędowska-Król
- 2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe lub artystyczne – z podaniem podmiotu nadającego stopień, roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej:**

- Magister bibliotekoznawstwa i informacji naukowo-technicznej, Uniwersytet Śląski w Katowicach, 1999
- Doktor nauk humanistycznych w zakresie bibliologii, nadany uchwałą Rady Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w dniu 25.02.2003. Tytuł rozprawy doktorskiej: „Proces kreowania wizerunku biblioteki publicznej”. Promotor: prof. zw. dr hab. Marian Huczek, recenzenci: prof. dr hab. Barbara Marta Stefaniak (Uniwersytet Śląski), prof. zw. dr hab. Elżbieta Barbara Zybert (Uniwersytet Warszawski).

- 3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych lub artystycznych.**

2003 – 2016– adiunkt w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

2016 – 2019– starszy wykładowca w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

Od 2019 roku– adiunkt w Instytucie Nauk o Kulturze Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

- 4. Omówienie osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 Ustawy.**

a) tytuł osiągnięcia naukowego:

Rozwój myśli księgoznawczej i bibliotekoznawczej w świetle czasopism naukowych i fachowych wydawanych na terenach ziem polskich (1901–1939)

b)(autor/autorzy, tytuł/tytuły publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa, recenzent wydawniczy):

Beata Żołędowska-Król: *Rozwój myśli księgoznawczej i bibliotekoznawczej w świetle czasopism naukowych i fachowych wydawanych na terenach ziem polskich (1901–1939)*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2019, ss. 504., (Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, ISSN 0208-6336; nr 3874), ISBN 978-83-226-3697-8 (wersja drukowana), ISBN 978-83-226-3698-5 (wersja elektroniczna).

Recenzent wydawniczy: prof. nadzw. dr hab. Magdalena Przybysz-Stawska

c) omówienie celu naukowego/artystycznego ww. pracy/prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania:

Każda sfera naukowej wiedzy podlega przemianom w zakresie precyzowania przedmiotu zainteresowań i zakresu pola badawczego, a w konsekwencji budowania własnej teorii i wewnętrznej struktury, rozwijania metod badawczych, a także precyzowania społecznych celów oraz ustalania relacji do innych, pokrewnych dyscyplin. Wybierając temat pracy uznałam, że badania zawartości czasopism naukowych i popularnonaukowych stanowią podstawę studiów nad rozwojem teorii i praktyki każdej dyscypliny naukowej. Jak zauważył Sławomir Sztobryn, „literatura czasopiśmienna zawsze stanowi awangardę, początek budowania podstaw określonej nauki, śledzenie jej rozwoju daje obraz jej fazy embrionalnej, analitycznej”¹. Wydawnictwa periodyczne umożliwiają również poznanie formalnego bogactwa twórczości naukowej na danym etapie rozwoju dyscypliny, pokazują kształtowanie się różnych kierunków metodologicznych, rozwój nowych terminów i pojęć.

Literatura dotycząca historii rozwoju księgo- i bibliotekoznawstwa (m.in. publikacje Krzysztofa Migonia, Zofii Gacy-Dąbrowskiej, Grażyny Wrony, Barbary Szornel-Dąbrowskiej, Zbigniewa Gruszki) przyczyniła się do podkreślenia wkładu czasopism naukowych i fachowych w rozwój teorii i warsztatu badawczego tych dyscyplin, także w okresie międzywojennym. Czasopiśmiennictwo księgo- i bibliotekoznawcze jako całość nie

¹ S. SZTOBRYN: *Polskie badania nad myślą pedagogiczną w latach 1900–1939 w świetle czasopiśmiennictwa. Ujęcie metahistoryczne*. Łódź 2000, s. 28.

doczekało się jednak wnikliwego opracowania ze względu na swoją główną funkcję, a więc: wkład w rozwój badań bibliologicznych, rolę w kształtowaniu nauki o książce jako dyscypliny oraz wypracowaniu teorii badań księgoznawczych i bibliotekoznawczych. Dotychczasowy dorobek piśmiennictwa prasoznawczego w odniesieniu do zagadnień księgoznawczych koncentrował się głównie na: ogólnym zarysie historii poszczególnych tytułów, prezentacji ich cech wydawniczo-formalnych oraz głównych kierunków zainteresowań. Brakowało syntezy badającej i oceniającej powstające w XX-leciu czasopisma pod kątem ich udziału w rozwoju dyscyplin poświęconych książce i bibliotece, w tym określenia wkładu tych periodyków w kształtowanie i upowszechnianie metod badawczych i terminologii oraz w inspirowanie środowiska polskich badaczy i praktyków zagraniczną myślą naukową. Uznałam, że podjęta przeze mnie w publikacji tematyka badawcza jest warta uwzględnienia w dyskursie naukowym jako istotny wkład do poznania z jednej strony historii rozwoju periodyków naukowych w obszarze nowych, kształtujących się dopiero wówczas dyscyplin księgo- i bibliotekoznawczych, a z drugiej strony do poznania roli, jaką te czasopisma odegrały w kształtowaniu teorii dyscypliny i rozwoju kierunków badań naukowych. Praca ta, ukazując początki i rozwój tych procesów, w pewnej mierze ujawnia również - na przykładzie periodyków odnoszących się do tych dyscyplin - ogólne aspekty rozwoju prasy naukowej w początkach XX wieku - kształtowanie się jej gatunków, struktury formalnej i funkcji (zwłaszcza informacyjnych, metodologicznych i badawczych). Dzięki temu stanowić może ponadto podstawę do przyszłych badań w tym zakresie, uwzględniających czasopisma ukazujące się po II wojnie światowej i współcześnie.

Przedmiotem pracy będącej głównym osiągnięciem naukowym jest ukazanie roli czasopism tworzonych w środowiskach ludzi zawodowo oraz bibliofilsko związanych z książką dla rozwoju księgoznawstwa (inaczej bibliologii, nauki o książce) i bibliotekoznawstwa (inaczej nauki o bibliotece) w okresie kształtowania się na ziemiach polskich zrębów teorii i warsztatu badawczego tych dyscyplin, co szczególnie intensywnie dokonywało się do roku 1939. Czasopisma oczywiście nie dają pełnej wykładni ówczesnej teorii tych dyscyplin ani stanu badań w dziedzinie nauki o książce i bibliotece, mogą jednak być traktowane jako odzwierciedlenie głównych kierunków ich rozwoju, jako swoisty wskaźnik tendencji, dążeń i celów, jakie stawiali sobie badacze. Dla takiego celu badawczego i wynikających z niego ustaleń istotne znaczenie miała analiza zarówno obecnych w periodykach naukowych tekstów o charakterze metodologicznym i teoretycznym, naukowych polemik, obserwacja ukazujących się na ich łamach omówień i recenzji ówczesnego

piśmiennictwa naukowego – krajowego i zagranicznego, ale także analiza polecanych przez czasopisma publikacji o charakterze popularyzacyjnym oraz wydarzeń życia naukowego.

Podczas prac nad monografią przyświecało mi kilka celów i związanych z nimi problemów badawczych. Przede wszystkim uznałam potrzebę poszukiwania odpowiedzi na pytanie, w jakim zakresie czasopisma rozwijały koncepcję dyscypliny kształtowaną wówczas przez naukowców w monografiach i podręcznikach, czy towarzyszyły tworzeniu polskiej terminologii i metodologii badań nad książką i biblioteką, a w związku z tym, jaki udział w zawartości analizowanych czasopism miały teksty poświęcone teorii badań, metodologii, aspektom warsztatowym i źródłoznawczym. Następny obszar obserwacji koncentrował się wokół pytania: jakie inspiracje zagranicznej myśli naukowej recypowano i upowszechniano w Polsce, czy w badanych czasopismach informowano o ówczesnym stanie rozwoju teorii dyscypliny w Polsce i na świecie oraz czy wiedzę tę popularyzowano poprzez recenzje publikacji i czasopism zagranicznych. Przyjęłam, że odpowiedzi na te pytania pozwolą określić naukowe funkcje badanych periodyków i ich udział w kształtowaniu nauki o książce i bibliotece. Rozważania odnoszące się do powyższych celów częściowych stworzyły możliwość przyjęcia głównej hipotezy badawczej, że czasopisma związane z książką i bibliotekami stanowiły istotne narzędzie kształtowania polskiej teorii i praktyki księgo- i bibliotekoznawstwa przed wybuchem II wojny światowej.

Przedstawionym celom podporządkowałam strukturę pracy, składającą się z czterech rozdziałów, wstępu oraz zakończenia. Wprowadzająca część pracy (rozdziały I oraz II) obejmuje zagadnienia dotyczące najważniejszych uwarunkowań formujących środowisko bibliologiczne i bibliotekarskie do 1918 roku oraz w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Wskazałam na: uwarunkowania instytucjonalne, organizację edukacji bibliotekarzy, wydarzenia stanowiące forum wymiany myśli bibliologicznej i praktyki bibliotecznej. Przedstawiłam postaci prekursorów tworzących teoretyczny potencjał polskiego księgo- i bibliotekoznawstwa, ich poglądy i najważniejsze publikacje. Dokonałam też przeglądu wydawanych czasopism naukowych i fachowych poświęconych problemom książki i bibliotek.

W tytule książki jednoznacznie określiłam ramy czasowe zjawiska będącego przedmiotem mojej refleksji. Mimo to, aby precyzyjnie scharakteryzować tę problematykę w Polsce i na ziemiach polskich pod zaborami, zdecydowałam się spojrzeć na nią nieco szerzej. Uznałam, że należy dotrzeć do początków czasopiśmiennictwa związanego z książką,

reprezentowanych zwłaszcza przez czasopisma bibliograficzne. W efekcie analiza interesujących mnie czasopism sięga XIX wieku. Charakterystyką, ze szczególnym uwzględnieniem danych formalno-wydawniczych, objęłam pięć grup czasopism: bibliograficzne; księgarskie; drukarskie i poligraficzne; bibliofilskie; bibliotekoznawcze i bibliotekarskie. Wskazałam również na inicjatywy wydawnicze, które nie doczekały się realizacji. Przykładem jest czasopismo „Książnica. Wydawnictwo poświęcone wiedzy bibliotecznej, bibliografii i lubownictwu książek”, planowane w 1905 roku jako pierwszy organ prasowy skierowany do grona bibliotekarzy polskich, którego pomysłodawcami byli Władysław Alojzy Strzembosz, Waław Karczewski i Kazimierz Woźnicki, pracownicy dwóch książnic polskich z siedzibą w innych krajach: Biblioteki Polskiej w Paryżu oraz Biblioteki Muzeum Narodowego Polskiego w Rapperswilu.

W rozdziale trzecim przedstawiłam zawartość badanych czasopism naukowych i fachowych (ich strukturę tematyczną, typy informacji) oraz zaprezentowałam wyniki analizy treści pozwalające ukazać wkład danego tytułu w rozwój refleksji teoretycznej i kierunków badawczych znajdujących odzwierciedlenie na jego łamach. Analizie poddałam dziewięć tytułów czasopism: „Bibliotekarz” (1919), „Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy”² (1929–1939), „Exlibris” (1917–1929), „Książka” (1901–1914, 1922), „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej” (1929–1930), „Przegląd Bibliograficzny” (1905–1926), „Przegląd Biblioteczny” (1908–1911 [za lata 1908–1909]), „Przegląd Biblioteczny” (1927–1939) i „Silva Rerum” (1925–1939). Pisma te podzieliłam na trzy grupy, uwzględniając kryteria chronologii wydawniczej i uniwersalności treści: 1) czasopisma naukowe wydawane do 1918 roku; 2) czasopisma naukowe wydawane w okresie dwudziestolecia międzywojennego; 3) czasopisma fachowe ukazujące się w latach 1918 – 1939. Korzystałam z klucza kategoryzacji, który został wyodrębniony na podstawie częstotliwości występowania danego tematu w artykułach. Wydzieliłam następujące kategorie: 1. Bibliotekoznawstwo: Bibliotekoznawstwo – teoria (terminologia, nowe kierunki badawcze, dorobek dyscypliny); Biblioteki współczesne w Polsce; Biblioteki polskie na świecie; Biblioteki współczesne na świecie; Historia bibliotek. 2. Księgoznawstwo: Księgoznawstwo – teoria (koncepcja dyscypliny, dorobek dyscypliny); Biblioteki prywatne współczesne; Dzieje księgozbiorów prywatnych; Zabytki piśmiennictwa; Socjologia książki; Historia książki; Ekslibrisy; Drukarstwo; Intrologatorstwo; Papiernictwo;

² Redakcja dwukrotnie modyfikowała nazwę czasopisma („Bibliotekarz. Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy, poświęcony sprawom bibliotek publicznych”, „Bibliotekarz. Czasopismo poświęcone sprawom bibliotek publicznych wydawane przez Związek Bibliotekarzy Polskich i Bibliotekę Publiczną m.st. Warszawy”).

Wydawcy; Księgarstwo; Sztuka książki; Grafika artystyczna. 3. Bibliografia. 4. Czasopiśmiennictwo.

Rolę podsumowania pełni rozdział ostatni, w którym przedstawiłam model bibliologii i bibliotekoznawstwa wyłaniający się ze struktury i treści analizowanych czasopism. Rozdział ten składa się z sześciu części, które dotyczą kolejno: kształtowania się zakresu problematyki bibliologicznej i bibliotekoznawczej na łamach czasopism; wkładu czasopism w rozwój metodologii i terminologii księgoznawstwa i bibliotekoznawstwa; inspiracji ówczesnymi pracami naukowymi, polskimi oraz zagranicznymi. W dalszej kolejności zaprezentowałam realizowane w badanych pismach tematy badawcze, które znalazły kontynuatorów po 1945 roku. Różnorodność zagadnień podjętych w tym rozdziale pozwoliła ukazać obraz omawianych dyscyplin wyłaniający się z tekstów publikowanych w czasopismach i jednocześnie rolę tych czasopism jako przestrzeni kształtowania teorii i warsztatu badawczego tych dyscyplin.

Cezura czasowa badań obejmuje lata 1901–1939. Analizę rozszerzyłam o okres poprzedzający odzyskanie niepodległości. Na przykładzie nielicznych ukazujących się wówczas pism, w których zaczęto publikować artykuły o różnym stopniu naukowego warsztatu, chciałam ukazać pewną ewolucję myśli naukowej i praktycznej refleksji nad problematyką książki oraz rolą biblioteki i pracowników bibliotek. Datę początkową stanowi zatem rok, w którym zaczęto wydawać „Książkę”, najstarsze z analizowanych czasopism, zaś końcową – wybuch II wojny światowej, skutkujący zaprzestaniem publikowania tego typu wydawnictw. Organizując warsztat metodologiczny, za najbardziej przydatną uznałam metodę analizy zawartości czasopism, która pozwoliła na przeprowadzenie analizy frekwencyjno-tematycznej, czyli zbadanie i opisanie częstotliwości występowania na łamach badanych pism tematów oraz treści związanych z księgoznawstwem i bibliotekoznawstwem. Pomocne było utworzenie klucza kategoryzacji treści, dzięki któremu możliwe stało się liczbowe przedstawienie częstości występowania zagadnień omawianych w artykułach, a w konsekwencji wyprowadzenie wniosków na podstawie uchwyconych tendencji. Ten aspekt badań uzupełniony został elementami metody statystyczno-porównawczej, która znalazła zastosowanie w procesie pełniejszej analizy oraz kategoryzowania zebranego materiału. Użyteczne okazały się również metody: bibliograficzna oraz analizy i krytyki piśmiennictwa, za pomocą których dokonałam opisu i oceny dotychczasowego stanu badań dotyczących podjętego w książce tematu. W celu zobrazowania rozwoju czasopism prezentujących problematykę książki i biblioteki, w tym przestrzennego usytuowania ich redakcji, zastosowałam metodę historyczną i topograficzną.

Podjęta w rozprawie analiza zawartości wybranych czasopism, zwłaszcza treści artykułów, upoważniła mnie do odpowiedzi na postawione we wstępie pytania. Przeprowadzone badania wykazały, że do 1918 roku nie publikowano tekstów z zakresu teorii bibliotekoznawstwa. Widoczne było zainteresowanie autorów działalnością polskich bibliotek i bibliotek na świecie, co miało stanowić motywację do wprowadzania innowacji na rodzimym gruncie. Prezentowano m.in. rozważania na temat roli i zakładania bibliotek wędrownych, dotyczące znaczenia przepisów bibliotecznych oraz dawano szczegółowe rady w sprawie organizacji placówek bibliotecznych. Dzięki tym artykułom wypracowywano i upowszechniano terminologię fachową i podejmowano próby formułowania teoretycznych uogólnień na potrzeby kształtującej się wiedzy o bibliotece.

Rozważania dotyczące koncepcji nauki o książce podjęto jedynie w jednym tekście na łamach „Przeglądu Bibliotecznego” (1908-1911)³, co stanowi 5,9% ogólnej liczby artykułów księgoznawczych. Fundamentalny kierunek badawczy zrodził się w efekcie studiów nad zabytkami piśmiennictwa, chociaż studia takie publikowano jedynie w „Przeglądzie Bibliotecznym”. Ich autorzy, Karol Badecki i Franciszek Pułaski, za najpilniejsze uznali zbadanie książki drukowanej XVI i XVII wieku – rejestrację nieznanych wcześniej bibliotecznych zabytków piśmiennictwa oraz ich naukową analizę, dzięki czemu wypracowali cenione do dziś księgoznawcze metody badawcze. W dorobku bibliologii historycznej mieszczą się również badania nad ekslibrisami. W „Przeglądzie Bibliotecznym” prace o tej tematyce ogłaszali Stefan Demby i Kazimierz Reychman. Przedmiotem ich zainteresowania była przede wszystkim rejestracja i opis nieznanych znaków książkowych. Nie prowadzili badań historii księgozbioru jako wytworu sztuki typograficznej i przedmiotu kolekcjonerstwa. Potwierdza to znana tezę, że w dobie zaborów na ziemiach polskich przede wszystkim ewidencjonowano zbiory oraz pomnażano wiedzę o zasobach i instytucjach kulturalnych w celu ochrony narodowych dóbr. Obszarem nieeksplorowanym na łamach czasopism były etapy życia książki związane z jej produkcją, rozpowszechnianiem i konsumpcją. Nie zamieszczano prac z zakresu drukarstwa, introligatorstwa, papiernictwa, jeśli nie liczyć krytycznych uwag na temat jakości współczesnego papieru czy księgarstwa.

Reasumując, czasopisma do roku 1918 stopniowo wyodrębniały i rozpoznawały ogólnie zakres wiedzy, która z czasem prowadziła do ukształtowania się nowej dyscypliny. Dopiero w okresie międzywojnia czasopisma stały się jednak ważną platformą dojrzewania, formowania się i propagowania wiedzy naukowej z tego zakresu przez polskich naukowców i

³ Datę wydania wprowadzono dla rozróżnienia dwóch czasopism o tym samym tytule.

praktyków, poszerzających pola badawcze omawianych dyscyplin. W tym okresie czasu badane czasopisma jako jedno z głównych narzędzi rozwoju dyscypliny naukowej umożliwiały:

- dokumentowanie rozwoju i upowszechniania się teorii, poglądów naukowych i wyników badań naukowych;
- prezentowanie tworzących się środowisk naukowych;
- poznawanie zdobyczy nauki światowej i ich recepcję na gruncie polskim;
- popularyzowanie myśli naukowej wśród pracowników książki;
- inspirowanie badań naukowych, również przez kolejne pokolenia badaczy.

Analiza artykułów zamieszczonych po 1918 roku na łamach czasopism pokazała, że żaden z autorów nie ogłosił tam pracy, w której wyłożyłby własny model nauki o książce i bibliotece, żaden nie poświęcił też osobnej rozprawy metodyce badań księgoznawczych czy bibliotekoznawczych. Wybitni badacze książki i biblioteki żyjący i pracujący w czterech dekadach XX wieku: Ludwik Bernacki, Aleksander Birkenmajer, Kazimierz Dobrowolski, Adam Łysakowski, Jan Muszkowski, Kazimierz Piekarski, Helena Radlińska, Mieczysław Rulikowski, Paweł Rybicki, Stefan Vrtel-Wierczyński prace tego typu ogłaszali w postaci odrębnych publikacji, natomiast łamy czasopism wykorzystywali, by łączyć teorię z praktyką, tym samym wypracowując nowoczesne metody badawcze dzięki badaniom empirycznym. Wyniki badań zawartości czasopism pokazały jednoznacznie, iż brak głębszej refleksji teoretyczno-metodologicznej w czasopismach dwudziestolecia międzywojennego wskazuje nie tyle na słabe zainteresowanie badaczy tą problematyką, ile na potrzebę pragmatycznego ukierunkowania badań naukowych.

Intensywny rozwój studiów naukowych nastąpił w obszarze księgoznawstwa. Na dorobek polskiej metodologii tej dyscypliny do 1939 roku wypracowanej przez czasopisma, składają się opublikowane wyniki studiów z wykorzystaniem metod księgoznawczych, ale także krótsze, choć często bardzo istotne wypowiedzi pojawiające się w tekstach recenzji, przy okazji omawiania publikacji. Zwłaszcza Kazimierz Piekarski istotne teoretyczne rozważania o metodzie i zadaniach badań proveniencyjnych podejmował właśnie w tekstach recenzyjnych. W przeciwieństwie do wielu bibliologów nie pozostawił po sobie książki, w której zarysowałby swój pogląd na naukę o książce i jej metodologię. Tym bardziej cenne są jego refleksje teoretyczne i wyniki badań zamieszczane w czasopismach. Nieocenioną rolę

odegrała na łamach „Przeglądu Bibliotecznego” (1927-1939) jego ocena⁴ publikacji Rudolfa Kotuli *Właściciele rękopisów i starodruków zbiorów wielkopolskich, mieszczących się obecnie w „Baworovianum” we Lwowie*, stanowiąca rodzaj studium polemiczno-krytycznego na temat zadań i metod badań proveniencyjnych. Zaslugą badacza było wprowadzenie do literatury naukowej analizy i definicji metody badań tego typu.

W latach trzydziestych XX wieku na łamach „Przeglądu Bibliotecznego” prowadzono historyczny spór w sprawie dwóch metod badania dziejów drukarstwa: archiwalnej i księgoznawczej. Ujawnił się on w polemice między A. Birkenmajerem, autorem dzieła *Typograficzny zasób drukarni Akademii Zamojskiej w r. 1617*⁵, a recenzentem, historykiem Kazimierzem Lepszym⁶. Badacze coraz częściej doceniali możliwości metody porównawczej, która odgrywała rolę pomocniczą jako uzupełnienie metod księgoznawczych, zwłaszcza na gruncie inkunabulistyki. W tego typu studiach książka stanowiła przedmiot porównań, a celem badań było ukazanie procesów rozwojowych jej historii, m.in. dzięki geograficznemu i chronologicznemu zestawieniu i analizie porównawczej pojawiających się kolejno druków oraz uwzględnieniu wiadomości dotyczących założenia i praktyki edytorskiej poszczególnych warsztatów.

Poszerzając pola zainteresowań w ramach kształtującej się wówczas nauki o bibliotece, coraz częściej wykorzystywano osiągnięcia i metody wypracowane w ramach innych dyscyplin naukowych: bibliografii, socjologii, pedagogiki, psychologii, ekonomii czy księgoznawstwa. W analizowanych czasopismach nie publikowano artykułów teoretycznych zawierających propozycje łączenia i wykorzystywania metod badawczych, inspiracje czerpane z innych nauk widać natomiast w realizowanych badaniach.

Analiza zawartości czasopism pozwoliła mi na przyjęcie wniosku, że autorzy tekstów zamieszczanych w czasopismach do 1918 roku często posługiwali się metodą historyczno-opisową w celu zbadania i zobrazowania dziejów bibliotek. W związku z tym, przy okazji prezentacji współczesnych placówek, porządkowali fakty historyczne dotyczące powstania, funkcjonowania, zadań i miejsca bibliotek w społeczeństwie w okresie niewoli narodowej oraz zmiany w postrzeganiu roli bibliotekarza na przestrzeni wieków. Dla takich

⁴K. PIEKARSKI [rec.]: Rudolf Kotula: *Właściciele rękopisów i starodruków zbiorów wielkopolskich, mieszczących się obecnie w „Baworovianum” we Lwowie*. „Przegląd Biblioteczny” 1929, z. 3, s. 388–415. Zob.: R. KOTULA: *Właściciele rękopisów i starodruków zbiorów wielkopolskich, mieszczących się obecnie w „Baworovianum” we Lwowie*. Lwów 1929.

⁵A. BIRKENMAJER: *Typograficzny zasób drukarni Akademii Zamojskiej w r. 1617*. Kraków 1936.

⁶K. LEPSZY [rec.]: Birkenmajer Aleksander: *Typograficzny zasób drukarni Akademii Zamojskiej w roku 1617*. „Przegląd Biblioteczny” 1937, z. 4, s. 310–316; *Polemika [A. Birkenmajera z K. Lepszym]*. „Przegląd Biblioteczny” 1938, z. 1, s. 48–50.

poznawczych celów autorzy artykułów czasem posiłkowali się metodą archiwalną, traktując inwentarze biblioteczne jako materiały źródłowe.

Po 1918 roku nastąpiły istotne zmiany w metodologii badań nad współczesną biblioteką. Teoretyczne i praktyczne znaczenie dla rozwoju bibliotekoznawstwa i bibliotekarstwa praktycznego miały studia nad normalizacją zapoczątkowane przez A. Łysakowskiego i J. Grycza na łamach „Przeglądu Bibliotecznego”.

Autorzy, wykorzystując metody naukowe i wyniki prac badawczych, postawili sobie za cel podniesienie efektywności i jakości pracy bibliotecznej. A. Łysakowski postulował stosowanie dwóch metod przejętych z dorobku nauk ekonomicznych, zwłaszcza z teorii organizacji pracy: metody historyczno-statystycznej do obliczania średniego czasu pracy danego zespołu pracowników w danym okresie (np. liczby skatalogowanych książek na podstawie analizy dokumentacji bibliotecznej) oraz metody obserwacyjno-eksperymentalnej, czyli chronometrażu wykorzystanego do analizy poszczególnych, oddzielnych czynności wykonywanych przez różne kategorie pracowników (bibliotekarzy, pomocników i woźnych). Nowością na polskim gruncie, zgodną z tendencjami światowymi, było zainicjowanie dyskusji dotyczącej potrzeby uwzględnienia psychiki czytelnika w pracach nad instrukcją katalogowania. Prekursor tej koncepcji J. Grycz po raz pierwszy wypowiedział się na ten temat w 1924 roku na łamach „Exlibrisu” w swym programowym opracowaniu *O polskie przepisy katalogowania*.⁷ W dwudziestoleciu międzywojennym w badaniach bibliotekoznawczych, podobnie jak w badaniach księgoznawczych, wyraźnie doceniono zalety metody porównawczej. Przedmiotem międzynarodowych badań porównawczych na łamach polskich czasopism były: koncepcje organizacyjne bibliotek; zagadnienia przepisów prawnych (ustawy biblioteczne); podręczniki bibliotekarskie; programy kształcenia szkół bibliotekarskich. Rosnące zainteresowanie w zakresie empirycznych analiz komparatystycznych, z uwzględnieniem procesów, struktur i zjawisk, nie przełożyło się jednak na refleksję teoretyczną i metodologiczną.

W kolejnej części rozprawy starałam się pokazać, że w pracach księgoznawczych, jak i bibliotekoznawczych, krytykowano bezład terminologiczny, który opóźnia rozwój dyscyplin. Jednak dążenie do ujednolicenia terminologii i formułowanie odpowiadających jej pojęć odbywało się na łamach czasopism przy okazji omawiania realizowanych badań naukowych, nie podejmowano odrębnych dyskusji ani polemik na ten temat. Polem badawczym, w ramach którego podjęto próbę wprowadzenia pierwszych polskich terminów

⁷ J. GRYCZ: *O polskie przepisy katalogowania*. „Exlibris” 1924, z. 6, s. 205–215.

do nazewnictwa księgoznawczego, było intrologatorstwo oraz papiernictwo dzięki tekstom Aleksandra Birkenmajera, Włodzimierza Budki, Adama Chmiela, Edwarda Chwalewika. Również polska terminologia bibliotekarska stanowiła obszar badawczy mało penetrowany na skutek braku systematycznych i szeroko zakrojonych studiów. Pierwsze ustalenia terminologiczne zostały sprecyzowane dzięki pracom nad normalizacją, biblioterapią oraz polskimi przepisami katalogowania zbiorów, a tym samym dzięki publikacjom Mikołaja Dzikowskiego, Józefa Grycza i Adama Łysakowskiego.

Czasopisma pełniły zatem wielorakie funkcje, obejmujące: upowszechnianie dorobku polskiej i światowej myśli księgo- i bibliotekoznawczej; kształtowanie postaw bibliotekarzy; pośredniczenie w przekazywaniu doświadczeń i nowoczesnych metod organizacji pracy w bibliotece; informowanie m.in. o możliwych formach kształcenia zawodowego. Przede wszystkim nasuwa się myśl, że redakcje pism za priorytetową uznawały prezentację wyników badań i warsztatu badawczego, mniej uwagi poświęcając teoretycznej dyskusji w ramach poszczególnych subdyscyplin księgoznawstwa i bibliotekoznawstwa. Teksty teoretyczne po 1918 roku, dotyczące nie samych badań, ale ich teorii, metodologii, aspektów warsztatowych czy źródłoznawczych, należały do rzadkości. Stanowiły odpowiednio 5,3% (9 artykułów bibliotekoznawczych) oraz 1,8% (3 artykuły księgoznawcze) wszystkich tekstów w analizowanych czasopismach w odrodzonej Polsce. Ten niewielki udział procentowy był w dużej mierze konsekwencją zainteresowania środowiska bibliotekarzy i bibliologów praktycznymi aspektami organizacji bibliotek oraz badań nad książką, co zaowocowało dużą liczbą artykułów na ten temat. Na łamach pism uznawanych za najważniejsze dla dyscypliny księgoznawczej i bibliotekoznawczej ukazywały się więc wartościowe teksty o charakterze badawczym, w których autorzy formułowali wnioski odnośnie do tych zagadnień. Wydawnictwa te odgrywały rolę podstawowego medium transferu wiedzy z zakresu najnowszych badań, a tym samym kształtowania narzędzi badawczych. Podobny trend funkcjonował w obszarze propagowania wiedzy na temat zagranicznego piśmiennictwa dotyczącego problematyki książki i biblioteki. Jak dowiodły wyniki moich badań, inspirowano się przede wszystkim literaturą podręcznikową, która mogła być wykorzystana w praktycznej działalności księżnic oraz stanowić inspirację dla polskich bibliotekoznawców pracujących nad stworzeniem polskiego odpowiednika tego rodzaju dzieła. Z kolei piśmiennictwo podejmujące naukową refleksję nad przedmiotem nauki o książce stanowiło 12,5% (5 publikacji) wszystkich ocenionych książek (40) poświęconych podstawowym kategoriom badań bibliologicznych i aspektom księgoznawstwa.

Efektom wykonanych przeze mnie badań są zatem ustalenia dotyczące stanu teorii i warsztatu badawczego nauk o książce wyłaniającego się z łamów czasopism w badanym okresie, a tym samym ukazanie roli tych czasopism w teoretycznym i badawczym rozwoju dyscyplin księgo- i bibliotekoznawczych. Na ich podstawie mogłam stwierdzić, że do 1918 roku nie powołano jeszcze pism reprezentujących naukę o książce i bibliotece, których założeniem byłoby budowanie teorii i wewnętrznej struktury tych dyscyplin czy podejmowanie kompleksowych badań empirycznych w zakresie pomocnych subdyscyplin. Najbardziej ambitne założenia przyjęła redakcja „Przeglądu Bibliotecznego” (1908-1911), jednak krótki okres funkcjonowania pisma nie pozwolił na pełną realizację założeń redakcji czy ich ewentualną ewolucję. Po 1918 roku artykuły księgoznawcze o charakterze teoretyczno-metodologicznym były rzadkością, jednak treści w analizowanych pismach odnosiły się do wszystkich dziedzin i gałęzi historii książki, a zatem historii jej wytwarzania, rozpowszechniania i konsumpcji, ponadto do zagadnień książki współczesnej i dziedzin pokrewnych, np. ekslibrisologii. Z kolei w dorobku teoretyków i praktyków bibliotekoznawstwa okresu międzywojennego można wyróżnić następujące obszary badawcze prezentowane na łamach czasopism: 1) refleksja nad teorią dyscypliny; 2) badania dziejów bibliotek; 3) studia nad biblioteką współczesną.

Dzięki zastosowanym metodom badawczym udało się naświetlić dorobek czasopism z innej perspektywy, niż znany z dotychczasowej literatury. Z jednej strony starałam się ukazać rozwój czasopiśmiennictwa związanego z książką i bibliotekami jako zjawisko historyczne, społeczne i kulturowe. Z drugiej strony, kluczowym obszarem badawczym była próba ukazania roli tych czasopism jako narzędzia kształtowania się i rozwoju polskiej teorii oraz praktyki księgoznawstwa i bibliotekoznawstwa, a zarazem źródła wiedzy do odtworzenia tego procesu. Przedstawiłam podejmowaną wówczas refleksję nad terminologią dyscyplin księgoznawczych oraz ich metodami badawczymi, wskazałam obszary badawcze prezentowane na łamach czasopism, a tym samym zarysowałam proces kształtowania się, ewoluowania i dojrzałego rozwoju tych dyscyplin.

5. Pozostałe osiągnięcia naukowo-badawcze.

Poza wskazanym głównym osiągnięciem naukowym, stanowiącym podstawę do wszczęcia postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego, moje inne, pozostałe osiągnięcia koncentrowały się na zagadnieniach bibliotekarstwa współczesnego i czasopiśmiennictwie.

Na tę część dorobku naukowego składa się 51 publikacji wydanych po doktoracie⁸ [zob. załącznik nr 5], w tym 1 monografia autorska, 2 monografie współautorskie, 4 książki przeze mnie redagowane, 12 artykułów opublikowanych w czasopismach naukowych, 25 rozdziałów w monografiach i podręcznikach, 1 biogram. Byłam ponadto redaktorem tematycznym numeru 1 (14) czasopisma „Nowa Biblioteka. Zeszyty monograficzne Koła Naukowego Bibliotekoznawców Uniwersytetu Śląskiego” oraz autorem prac o charakterze popularyzatorskim: sprawozdań i recenzji. Moje artykuły były publikowane w czasopismach punktowanych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, min. w: „Bibliotheca Nostra”, „Przegląd Biblioteczny”, „Toruńskie Studia Bibliologiczne”, „Zarządzanie biblioteką”. Efekty prowadzonych przeze mnie rozważań teoretyczno-empirycznych zostały zaprezentowane podczas konferencji międzynarodowych i ogólnopolskich organizowanych przez ośrodki naukowe w Białymstoku, Dąbrowie Górniczej, Gdańsku, Katowicach, Lwowie, Sosnowcu i Wrocławiu.

5.1. Podejmowana przeze mnie działalność naukowo-badawcza w zakresie bibliotekarstwa współczesnego koncentrowała się wokół kilku obszarów badawczych:

a) wizerunek biblioteki – działania marketingowe i zarządzanie biblioteką

Zainteresowania naukowe tą tematyką zainspirowały mnie do podjęcia studiów doktoranckich. Przygotowana dysertacja doktorska prezentowała zagadnienia z zakresu kształtowania wizerunku biblioteki publicznej, w tym wykorzystania technik kreowania wizerunku, dotyczące znaczenia zarządzania strategicznego, a także etapów procesu public relations w budowaniu obrazu biblioteki w lokalnej społeczności. Uzupełnieniem były badania empiryczne dotyczące analizy wizerunku biblioteki publicznej oraz opracowanie programu naprawczego dla ksiąźnicy w Rudzie Śląskiej. Ukończenie prac w tym zakresie zaowocowało opublikowaniem w 2006 roku monografii podoktorskiej pt. *Wizerunek biblioteki publicznej*, będącej w tym czasie jedną z pierwszych o tej tematyce, odnoszącej się do placówek non-profit na polskim rynku wydawniczym. Za książkę tę otrzymałam w 2007 roku Nagrodę Indywidualną III stopnia za działalność naukowo-badawczą przyznaną przez Rektora Uniwersytetu Śląskiego prof. zw. dra hab. Janusza Janeczka.

Rozszerzając swoje badania i refleksje poświęcone analizie bibliotecznych form komunikacji marketingowych, ogłosiłam artykuły: *Specyfika wizerunku biblioteki publicznej* („Zeszyty Naukowe WSZiM w Sosnowcu. Zarządzanie i Marketing” 2004, z. 5, s. 110-114);

⁸ Przed doktoratem ukazały się dwa rozdziały w monografiach naukowych.

Public relations jako narzędzie komunikowania się biblioteki z otoczeniem („Przegląd Informacyjno-Dokumentacyjny” 2009, nr 3, s. 47-56); *Rola organizacji bibliotekarskich w popularyzacji marketingu bibliotecznego* („Zarządzanie Biblioteką” 2014, nr 1 (6), s. 43-50) oraz rozdziały w monografiach: *Znaczenie tożsamości i kultury organizacyjnej w kształtowaniu wizerunku biblioteki* (w: *Studia z informacji naukowej i dyscyplin pokrewnych*. Red. Elżbieta Gondek, Diana Pietruch-Reizes. Katowice: Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, 2007, s. 254-262); *Public relations w działalności bibliotek* (w: *Marketing biblioteczny : rozważania, dyskusje, konteksty*. Red. Maja Wojciechowska. Gdańsk: Wyd. Ateneum - Szkoły Wyższej, 2007, s. 25-34).

W kolejnych latach po uzyskaniu stopnia doktora moje zainteresowania badawcze konsekwentnie dotyczyły zagadnień marketingu i zarządzania. Tematykę tę penetrowałam wykorzystując nowe ujęcia teoretyczne i modelowe, jak m. in. koncepcję organizacji opartej na wiedzy, Customer Relations Management czy Customer Knowledge Management. Istotnym założeniem tych koncepcji jest stwierdzenie, że istnieje wiedza, która nie jest własnością biblioteki, lecz innych elementów otoczenia, które mogą chcieć, lub też nie, się nią dzielić. Szczególnym aspektem, leżącym w kręgu moich zainteresowań badawczych w tym zakresie, było znaczenie wiedzy użytkowników jako zasobu niezbędnego w procesie podnoszenia jakości pracy biblioteki. Uznałam, że z jednej strony biblioteka musi zdobywać informacje na temat swoich użytkowników, ich potrzeb oraz oczekiwań, z drugiej natomiast - odpowiada za dostarczenie informacji o sobie oraz o swojej ofercie usługowej. Celem zarówno jednego, jak i drugiego działania powinna być maksymalizacja satysfakcji użytkownika. Szczególne miejsce w moich rozważaniach zajęła kwestia kształtowania strumieni przepływu wiedzy w bibliotece. W procesie tym dokonałam sklasyfikowania trzech kategorii wiedzy: 1. Wiedza dla użytkowników — wymagana, aby biblioteka mogła spełnić potrzeby informacyjne użytkowników, a tym samym prowadzić swoją działalność statutową. 2. Wiedza o użytkownikach — gromadzona, aby poznać obecne i przyszłe opinie, oczekiwania i potrzeby użytkowników wobec biblioteki. 3. Wiedza użytkownika, której źródłem są doświadczenia i umiejętności oraz zadowolenie z korzystania z oferty biblioteki. Ten rodzaj wiedzy o bibliotece może być gromadzony w celu kreowania innowacji oraz ciągłego doskonalenia usług bibliotecznych. Wskazałam na elementy procesu zarządzania wiedzą o użytkowniku oraz narzędzia pozwalające pozyskać różnorodne informacje o odbiorcach usług placówek bibliotecznych (ich potrzeby i oczekiwania; poziom satysfakcji i lojalności; cechy użytkownika wpływające na jego zachowania oraz potrzeby; wiedzę

potrzebną do standaryzacji procesu jego obsługi). Wśród opracowań dotyczących tej tematyki wskazuję kilka przykładów: *CustomerRelationship Management (CRM) jako metoda zarządzania wiedzą biblioteki naukowej* (w: *Rola biblioteki naukowej w tworzeniu społeczeństwa wiedzy*. Red. Zdzisława Dacko-Rikiewicz, Marzanna Chmielarska. Dąbrowa Górnicza: Wyższa Szkoła Biznesu, 2005, s. 147-154); *Satysfakcja i lojalność użytkowników drogą do sukcesu biblioteki* (w: *Bibliotekarstwo wobec zagadnień zarządzania*. Red. Irena Socha, przy współudziale Joanny Kamińskiej, Beaty Żołędowskiej. Katowice: Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, 2006, t. 16, s. 91-102); *Zarządzanie wiedzą w procesie kształtowania relacji z użytkownikiem biblioteki* („Przegląd Biblioteczny” 2009, z. 2, s. 219-227); *Wiedza użytkowników zasobem nowoczesnej biblioteki* (w: *Zarządzanie zasobami niematerialnymi bibliotek w społeczeństwie wiedzy*. Red. Maja Wojciechowska. Warszawa: Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2016, s. 90-97).

Działalność naukowa i badawcza w obszarze tematyki marketingu i zarządzania zaowocowała także udziałem w trzech monografiach o charakterze podręcznikowym. Podjęcie współpracy w gronie badaczy z różnych ośrodków naukowych i bibliotek wynikało m.in. z potrzeb dydaktycznych, gdyż publikacje te służą jako podręczniki, a także z chęci popularyzowania teorii związanych z naukami o zarządzaniu na gruncie bibliotekoznawstwa oraz w środowisku bibliotekarzy praktyków. W pierwszej monografii zbiorowej pt. *Bibliotekarstwo* znalazł się rozdział *Marketing biblioteczny* mojego autorstwa na temat narzędzi marketingowych, wizerunku biblioteki oraz stowarzyszeń bibliotekarskich pełniących istotną rolę w popularyzacji marketingu na świecie (*Marketing biblioteczny*. W: *Bibliotekarstwo*. Red. Anna Tokarska. Warszawa: Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2013, s. 640-651).

W monografii *Zarządzanie biblioteką* (Red. Maja Wojciechowska. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2019, s. 146-163), w rozdziale pt. *Rozwiązania strukturalne współczesnych bibliotek* omówiłam kluczowe funkcje struktur organizacyjnych biblioteki, przejawiające się w strukturze elementów, wyrażonej w postaci określonej konfiguracji– określającej liczbę szczebli hierarchicznych, „rozpiętość” procesu kierowania oraz proporcje części składowych (komórek, pionów). Określają one organizacyjne ramy funkcjonowania biblioteki uwarunkowane stopniem centralizacji uprawnień decyzyjnych i specjalizacji pracy (określenie podziału pracy, rozdziału zadań między stanowiska pracy i zajmujących je ludzi), poziomem standaryzacji (określenie stopnia typowości i zrutynizowania czynności w bibliotece oraz ujednolicenie

zasad postępowania) i formalizacji (określenie zakresu norm postępowania i zasad komunikowania się w bibliotece). Przede wszystkim jednak dokonałam omówienia rodzajów struktur organizacyjnych bibliotek, ze szczególnym uwzględnieniem struktur nowoczesnych, takich jak hybrydowe, macierzowe, zadaniowe (projektowe) i sieciowe, sprzyjających zarządzaniu kapitałem intelektualnym biblioteki poprzez ułatwienie przepływu informacji oraz szybką reakcję na zmiany zachodzące w otoczeniu. Książka *Zarządzanie biblioteką* została w 2020 roku wyróżniona Nagrodą Naukową SBP im. Adama Łysakowskiego w kategorii podręczniki akademickie.

Najnowszą inicjatywą wydawniczą, której jestem współautorką jest *Leksykon zarządzania i marketingu w bibliotekoznawstwie* (*Leksykon zarządzania i marketingu w bibliotekoznawstwie*. Maja Wojciechowska, Joanna Kamińska, Beata Żołędowska-Król, przy współudziale Bożeny Jaskowskiej. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2019). W publikacji tej podjęto próbę uporządkowania problematyki zarządzania i marketingu w bibliotekach pod względem terminologicznym. Opracowanie to powstało z przekonania, że biblioteki jako instytucje kultury i nauki działają często w warunkach, znacznie różniących się od tych, w których funkcjonują instytucje komercyjne. Autorzy „Leksykonu” opracowali około 600 terminów ilustrujących procesy zarządzania, mających zastosowanie w teorii zarządzania bibliotekami oraz w praktyce pracy bibliotek. Moim wkładem w powstanie tej książki była kilkuletnia praca nad jej strukturą oraz przygotowanie 142 haseł.

b) zasoby ludzkie

Drugi ze wskazanych nurtów badawczych jest konsekwencją prac prowadzonych w ramach pierwszego obszaru tematu i wynika z namysłu nad znaczeniem relacji między kierownictwem a pracownikami bibliotek w kontekście ich zaangażowania w realizację wspólnych celów. Szczególnym aspektem, leżącym w centrum moich zainteresowań badawczych w tym zakresie, jest zadowolenie z pracy jako postawa pracownika wobec biblioteki. Z całą pewnością można stwierdzić, że zadowolenie z pracy i zaangażowanie organizacyjne mają istotne znaczenie dla właściwych zachowań organizacyjnych i dla praktyki zarządzania zasobami ludzkimi. Istotnym zagadnieniem dla kierowników jest więc uświadomienie sobie, jakie materialne i pozamaterialne czynniki wpływają na satysfakcję pracowników. Pytanie to zainspirowało mnie do odniesienia się do istniejących teorii oraz badań z tego zakresu na świecie. Dokonałam przeglądu piśmiennictwa zagranicznego poświęconego zadowoleniu pracowników bibliotek i poddałam analizie teksty zarejestrowane

w *Bibliografii Analitycznej Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej* (BABIN) w latach 1987–2010. Wyniki badań pokazały, że wynagrodzenie jest bardzo istotnym, ale nie jedynym kryterium zadowolenia osób zatrudnionych w bibliotece. Satysfakcja zawodowa zależy od wielu innych elementów, które powinny zostać, również przy pomocy personelu, zidentyfikowane i poddane pomiarom. W swych publikacjach podkreślałam, że sondaż opinii pracowników biblioteki może stać się narzędziem pozwalającym rozpoznać ich zawodowe nastawienia i postawy oraz dostarczyć informacji na temat najbardziej satysfakcjonujących aspektów pracy, a także ujawnić obszary konfliktów, które mogą być przyczyną obniżenia satysfakcji i braku zaangażowania w pracę. Przedstawiłam założenia i cele odpowiednio przygotowanego pomiaru badawczego: motywacyjne, diagnostyczne i komunikacyjne. Swoje rozważania teoretyczne rozszerzyłam o konstrukcję narzędzia pomiaru i wykorzystania danych pochodzących z przeprowadzonego przeze mnie, we współpracy z dr Joanną Kamińską, badania satysfakcji pracowników Biblioteki Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, które odbyło się w lutym 2010 roku. Badania z zakresu zarządzania personelem zaowocowały m.in. następującymi publikacjami: *Znaczenie satysfakcji pracowników w zarządzaniu bibliotekami* („Zeszyty Naukowe WSZiM w Sosnowcu. Zarządzanie i Marketing” 2005, z. 1, s. 131-137); *Luka wizerunkowa a analiza satysfakcji pracowników biblioteki* (w: *Kultura organizacyjna w bibliotece*. Red. Halina Brzezińska-Stec. Białystok: Wyd. Uniwersytetu w Białymstoku, 2008, s. 54-62); *Badanie opinii pracowników jako instrument wspomagający zarządzanie relacjami wewnętrznymi w bibliotece* (w: *Zarządzanie kadrami w bibliotece*. Red. Joanna Kamińska, Beata Żołędowska-Król. Warszawa: Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2008, s.48-56; Wyd. 2, 2011, s. 48-59); *Koncepcja i narzędzia marketingu wewnętrznego w bibliotece* (w: *Marketing wewnętrzny i zarządzanie zasobami ludzkimi w bibliotece*. Red. Halina Brzezińska-Stec i Joanna Kudrawiec. Białystok: Wyd. Uniwersytetu w Białymstoku, 2010, s. 110-120); *Biblioteka jako miejsce pracy w ocenie pracowników. Przegląd badań* („Toruńskie Studia Bibliologiczne” 2012, nr 1, s. 51-66). Z kolei pokłosem współorganizowanej przeze mnie konferencji naukowej jest publikacja *Zarządzanie kadrami w bibliotece* (*Zarządzanie kadrami w bibliotece*. Red. Joanna Kamińska, Beata Żołędowska-Król. Warszawa: Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2008). Zainteresowanie książką przyczyniło się do decyzji Wydawnictwa o wydaniu drugim, które ukazało się trzy lata później oraz uwzględnienia jej w wykazie literatury obowiązującej kandydatów przystępujących do egzaminu na stanowisko bibliotekarza dyplomowanego.

c) statystyka i jakość w działalności bibliotek

Do mojego dorobku zaliczane są także publikacje, w których podjęto problematykę badań statystycznych i analiz prowadzonych na potrzeby działalności bibliotek. Ich celem było dostarczenie bibliotekarzom praktycznego narzędzia dla gromadzenia i analizy danych na temat jakości usług bibliotecznych, weryfikowanego w pracach badawczych, jak też w codziennej pracy. Publikacje te służyć mogą również jako podręcznik dla studentów (Marian Huczek, Beata Żołędowska: *Statystyka dla bibliotekoznawców*. Sosnowiec: Wyd. Wyższej Szkoły Zarządzania i Marketingu, 2003; Beata Żołędowska: *Statystyka biblioteczna*. W: *Vademecum bibliotekarza*. Red. Lucjan Biliński. Warszawa: Wyd. Verlag Dashöfer Sp.z o.o., część 5.8).

Ważnym wątkiem w badaniach nad zarządzaniem oraz w analizie pomiaru statystycznego jest kwestia jakości. Efektem zorganizowanej przeze mnie konferencji naukowej poświęconej wskazanemu tematowi jest monografia, której jestem współredaktorem (*Jakość usług bibliotecznych w społeczeństwie informacyjnym*. Red. Joanna Kamińska, Beata Żołędowska-Król. Warszawa: Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2009). Książka ta znalazła się w wykazie literatury obowiązującej kandydatów przystępujących do egzaminu na stanowisko bibliotekarza dyplomowanego.

Opracowałam również rozdział pt. *Jakość w działalności bibliotek* w monografii zbiorowej *Bibliotekarstwo* (red. Anna Tokarska. Warszawa: Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2013, s. 508-526). Przedstawiłam w nim nowoczesne koncepcje zarządzania jakością, takie jak benchmarking czy Total Quality Management, oraz podjęłam zagadnienie oceny jakości działań biblioteki: pomiar wskaźników funkcjonalności, badanie usług bibliotecznych z punktu widzenia użytkowników, ocenę wpływu biblioteki. Do innych publikacji z tego zakresu zaliczam: *Orientacja na użytkownika podstawą doskonalenia jakości usług bibliotecznych* (w: *Jakość zarządzania w organizacjach non profit*. Red. Andrzej Chodyński, Marian Huczek, Irena Socha. Sosnowiec: Wyd. Wyższej Szkoły Zarządzania i Marketingu, 2004, s. 151-163); *Klient usług bibliotecznych w świetle normy PN ISO 9001:2000* (w: *Nowoczesne koncepcje zarządzania w organizacjach non profit*. Red. Andrzej Chodyński, Marian Huczek, Irena Socha. Sosnowiec: Wyd. Wyższej Szkoły Zarządzania i Marketingu, 2005, s. 117-128); *Wartości organizacyjne w kulturze jakości* (w: *Jakość usług bibliotecznych w społeczeństwie informacyjnym*. Red. Joanna Kamińska, Beata Żołędowska-Król. Warszawa: Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2009, s. 167-174); *Standardy obsługi użytkownika biblioteki* (w: *Standardy biblioteczne. Praktyka, teoria,*

projekty. Red. Maja Wojciechowska. Gdańsk: Wyd. Ateneum - Szkoły Wyższej, 2010, s. 139-148).

Jak można zauważyć, powyżej nakreślone zagadnienia związane z kształtowaniem wizerunku biblioteki i jej pracowników, jakością pracy bibliotecznej oraz kształtowaniem relacji międzyludzkich często współlistnieją i przenikają się w moich rozważaniach. Realizacja postawionych przeze mnie celów była możliwa dzięki wykorzystaniu danych pochodzących zarówno z opracowań naukowych, jak i prymarnych (wyniki badań własnych).

5.2 Czasopisma bibliologiczne i bibliotekoznawcze

Obecnie ważnym polem moich zainteresowań naukowych są czasopisma jako narzędzie promocji i rozwoju bibliotekarstwa praktycznego. Ten obszar badawczy pośrednio związany jest z dotychczas omówionymi. Praca nad problematyką satysfakcji pracowników biblioteki obecną w czasopismach (na podstawie bazy BABIN), o czym pisałam wcześniej, zainspirowała mnie do śledzenia na łamach czasopism rozleglejszego problemu: rozwoju tematyki zarządzania w bibliotekach po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Czas dwudziestolecia międzywojennego był dla nauki polskiej, w tym dla nauki o zarządzaniu, wyjątkowo trudny, jednak konieczność odbudowania gospodarki i podnoszenia stopy życiowej społeczeństwa wpłynęła na to, że polscy teoretycy i praktycy w zakresie wiedzy o organizacji i zarządzaniu wykorzystywali doświadczenia i wzorce innych krajów, wnosząc niemały wkład do rozwoju światowej myśli o zarządzaniu organizacjami (Karol Adamiecki, Aleksander Bajkowski Edwin Hauswald, Zygmunt Rytel). Podjęłam próbę odpowiedzi na pytanie, czy również w środowiskach bibliotekarzy – badaczy i praktyków – inspirowano się tymi współczesnymi kierunkami rozwoju bibliotekarstwa światowego, które dotyczyły problemów zarządzania, czy inspiracje te świadomie recypowano i wprowadzano. W tym celu śledziłam obecność tematyki zarządzania, w tym także obecność recenzji zagranicznych publikacji poświęconych tej tematyce, w polskich czasopismach kierowanych do pracowników bibliotek. Opublikowałam artykuł (*Recepcja zagranicznych publikacji z zakresu zarządzania bibliotekami w polskim czasopiśmiennictwie dwudziestolecia międzywojennego*. „Zarządzanie Biblioteką” 2018, nr 1 (10), s. 75-82), na łamach którego omówiłam sześć recenzji publikacji zagranicznych dotyczących jakości usług bibliotecznych, ekonomii i finansów oraz administracji działalności bibliotek, jakie ukazały się w polskiej fachowej prasie bibliotekarskiej. Wyniki badań wskazały na nieduży wkład polskich czasopism w krytykę naukową zagranicznych wydawnictw z tego zakresu, przy czym widoczny był trend

inspirowaniem się bibliotekarstwem amerykańskim, angielskim oraz czechosłowackim. Warto jednak podkreślić, że polscy recenzenci dokonywali trafnego wyboru, bowiem autorami omawianych przez nich dzieł byli wybitni znawcy tematyki organizacji i zarządzania bibliotecznego na świecie, jak Fred Barlow, James Duff Brown, Duncan Gray czy Bohuslav Koutník.

Wynikiem kolejnych badań– na podstawie analiz zawartości wybranych czasopism naukowych i fachowych– jest cykl publikacji obrazujących rozwój współczesnej nauki i praktyki bibliotekarstwa w zakresie tej i pokrewnej problematyki: *Programy promujące czytelnictwo na świecie: analiza bibliograficzna* (w: *Czytelnictwo w dobie informacji cyfrowej. Rozwój, bariery, technologie*. Red. Maja Wojciechowska. Warszawa: Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, 2015, s. 12-24); *Tematyka ochrony zbiorów bibliotecznych w czasopiśmiennictwie światowym na podstawie bazy BABIN za lata 1990-2010* (w: *Z życia książki. Ochrona i konserwacja zbiorów bibliotecznych oraz konteksty. Prace dedykowane Profesorowi Leonardowi Ogiermanowi*. Red. Anna Tokarska. Katowice: Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, 2015, s. 156-177); *Karol Estreicher. Analiza publikacji na łamach „Biblioteki Warszawskiej”* (w: *Kultura książki i informacji. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Elżbiecie Gondek*. Red. Arkadiusz Pulikowski. Katowice: Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, 2017, s. 233-245); *Architektura biblioteczna na łamach czasopisma „Bibliotekarz” w latach trzydziestych XX wieku* (w: *O etosie książki. Studia z dziejów bibliotek i kultury czytelniczej*. Red. Teresa Wilkoń. Katowice: Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, 2017, s. 270-278).

5.3 Inne

W przedstawianym okresie napisałam także kilka publikacji niezwiązanych tematycznie z głównym nurtem mojej działalności naukowo-badawczej. Wynikało to m.in. z potrzeb dydaktycznych (teksty te służą jako pomoc na zajęciach), a także z chęci popularyzowania interesujących zjawisk zachodzących w edukacji na poziomie szkolnictwa wyższego. Są to następujące pozycje: *Nauczanie na odległość formą edukacji w szkolnictwie wyższym* („Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas w Sosnowcu. Seria: Zarządzanie i Marketing” 2007, z. 1, s. 79-85); *Jakość usług edukacyjnych szkoły wyższej* (w: *Ars Educandi. Źródła*. T. 2, *Oblicza edukacji XIX I XX wieku*. Red. Piotr Paweł Barczyk i Irena Socha. Mysłowice: Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna, 2012, s. 115-121). Z kolei problematyka działalności bibliotek i innych instytucji na rzecz wykorzystania książek w

celach terapeutycznych znalazła się w publikacji: *Wybrane programy biblioterapii na świecie* („Bibliotheca Nostra” 2014, nr 3 (37), s. 95-104).

6. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę lub sztukę.

Rozpoczynając pracę badacza i nauczyciela akademickiego na Uniwersytecie Śląskim, miałam wcześniejsze doświadczenie pedagogiczne dzięki pracy nauczyciela-bibliotekarza w Szkole Podstawowej nr 21 oraz w Gimnazjum nr 3 w Rudzie Śląskiej, gdzie decyzją Komisji Egzaminacyjnej powołaną przez Prezydenta Miasta Ruda Śląska uzyskałam w 2003 roku tytuł nauczyciela mianowanego.

Od początku mojej działalności dydaktyczno-naukowej w Uniwersytecie Śląskim prowadziłam zajęcia dydaktyczne na trzech kierunkach studiów: Architektura informacji, Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo, Informacja w instytucjach e-społeczeństwa. Brałam udział w kreowaniu programów kształcenia (opracowywałam moduły i sylabusy przedmiotów). Uczestniczyłam też w tworzeniu programu nauczania (opracowywałam sylabusy dla kilku autorskich przedmiotów) w ramach projektu „Aktualizacja kształcenia akademickiego bibliotekarzy pracujących w małych bibliotekach gminnych” realizowanego przez Fundację Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego i Polskie Towarzystwo Bibliologiczne oddział warszawski.

Działalność dydaktyczną realizuję, prowadząc zajęcia dla studentów studiów licencjackich i magisterskich, stacjonarnych i niestacjonarnych oraz studiów podyplomowych. Byłam jednym z wykładowców na studiach podyplomowych „Kwalifikacyjne Podyplomowe Studia Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej”, „Zarządzanie i marketing w bibliotekach”, „Technologie informacyjne w bibliotekach społeczeństwa wiedzy”, realizowanych w ramach projektu *Uniwersytet Partnerem Gospodarki opartej na Wiedzy*, Program Operacyjny Kapitał Ludzki.

Prowadzone przeze mnie zajęcia pokrywają się z moimi zainteresowaniami badawczymi. Prowadziłam m. in. takie przedmioty, jak: Elementy statystyki; Formalne opracowanie dokumentów. Formaty danych; Jakość w bibliotece; Kierunki badawcze w bibliologii; Metodologia badań naukowych; Organizacja i zarządzanie biblioteką; Podstawy zarządzania organizacjami; Statystyka w badaniach ilościowych i jakościowych bibliotek; Zarządzanie i marketing biblioteczny; Zarządzanie zbiorami bibliotecznymi (gromadzenie, udostępnianie).

Pragnę dodać, że w wprowadzonych przeze mnie zajęciach *Statystyka w badaniach ilościowych i jakościowych bibliotek* brali udział zagraniczni studenci uczestniczący w programie Erasmus.

Staram się systematycznie podnosić swoje kompetencje dydaktyczne. Ostatnim kursem, w którym wzięłam udział było szkolenie *STATISTICA kurs podstawowy* zorganizowane w Warszawie we wrześniu 2019 roku przez producenta tego programu, firmę StatSoft Polska.

Obok zajęć dydaktycznych jestem zaangażowana w inne działania związane z dydaktyką i promocją nauki. Wielokrotnie recenzowałam w macierzystym ośrodku prace magisterskie i licencjackie, pełniłam też funkcję opiekuna roku. Byłam protokolantką podczas obron prac doktorskich, uczestniczyłam w Komisjach Rekrutacyjnych, układałam plan zajęć dla studiów stacjonarnych.

Podnosząc swoje kwalifikacje, brałam udział także w tygodniowych stażach szkoleniowych w europejskich bibliotekach (Vilniaus Universiteto Biblioteka, La Biblioteca de la Universidad de Granada, Sistema Bibliotecario di Ateneo dell'Università degli Studi di Firenze, Biblioteca de la Universidad de La Laguna). Służyły one wymianie myśli naukowych i rozwojowi współpracy. Organizowałam wycieczki do krajowych bibliotek publicznych i naukowych dla uczestników studiów oraz szkolenia prowadzone przez pracowników takich instytucji jak, Urząd Statystyczny w Katowicach czy Polski Komitet Normalizacyjny. Spotkania te wzbogacały treści zajęć omawiane w ramach prowadzonych przeze mnie przedmiotów.

W dotychczasowej pracy wiele czasu i wysiłku poświęciłam angażując się w działalność organizacyjną na rzecz Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej (obecnie w ramach Instytutu Nauk o Kulturze). Byłam członkiem Komisji ds. Skontrum w Bibliotece Bibliologicznej, zorganizowałam osiem konferencji naukowych, byłam również współtwórcą programu nauczania i sekretarzem (w latach 2004-2009) studiów podyplomowych „Zarządzanie i marketing w bibliotekach”. Znalazłam się w gronie zespołu Instytutu, z którego inicjatywy w 2005 r. miało miejsce ogólnopolskie spotkanie założycielskie Komisji Marketingu i Zarządzania przy Zarządzie Głównym Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. W latach 2005-2009 byłam sekretarzem tejże Komisji SBP.

W ramach działalności organizacyjnej do roku 2019 należałam do Zespołu ds. promocji Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego, a w latach 2015-2019 do Wydziałowego Zespołu Importerów Publikacji do Polskiej Bibliografii

Narodowej (PBN). Pełniąc tę funkcję, jako przedstawiciel Wydziału Filologicznego UŚ brałam udział w szkoleniach organizowanych przez Ośrodek Przetwarzania Informacji w Warszawie: *Techniczne aspekty wprowadzania danych do nowego Modułu Sprawozdawczego PBN* (siedziba Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, Warszawa 2016); *Szkolenie z ankiety jednostki na lata 2013-2016* (siedziba Szkoły Głównej Handlowej, Warszawa 2017); *Ankieta jednostki w PBN – warsztaty techniczne* (siedziba Ośrodka Przetwarzania Informacji, Warszawa 2017). Pracowałam nad Ankietą Jednostki w PBN na potrzeby parametryzacji. Za te prace otrzymałam w 2017 roku Nagrodę Zespołową III stopnia za działalność organizacyjną na rzecz Uniwersytetu Śląskiego, przyznaną przez Rektora Uniwersytetu Śląskiego prof. dra hab. Andrzeja Kowalczyka.

W latach 2014 i 2017 na prośbę Polskiego Komitetu Normalizacyjnego opracowałam opinię na temat tłumaczenia projektów norm, które zostały opublikowane jako PN-ISO2789:2016-04 *Informacja i dokumentacja. Międzynarodowa statystyka biblioteczna* oraz PN-ISO 11620:2017-11 *Informacja i dokumentacja. Wskaźniki funkcjonalności bibliotek*.

Brałam również aktywny udział w imprezach popularyzujących naukę. W ostatnich latach uczestniczyłam w organizacji Dnia Otwartego Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŚ dla uczniów i nauczycieli szkół województwa śląskiego (2017), pomagałam w prowadzeniu happeningu czytelniczego – katowickiej edycji akcji „Jak nie czytam, Jak czytam” (2018). Inicjatywy mające na celu popularyzację nauki realizowałam również w formie wystąpień i wykładów. W 2017 r. wzięłam udział w seminarium „Biblioteki Europy”, promującym unijny program edukacyjny Erasmus+ wśród studentów Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Wygłosiłam wówczas (przygotowany wraz z dr Joanną Kamińską) referat pt. *Vilniaus Universiteto Biblioteka – Litwa*. Moje wystąpienia miały również miejsce w bibliotekach naukowych i publicznych. Przykładem jest współpraca z Centrum Edukacji Bibliotekarskiej, Informacyjnej i Dokumentacyjnej w Jarocinie, gdzie przez kilka lat, w ramach kursu *Organizacja i zarządzanie bibliotekami publicznymi* dla kierownictwa bibliotek publicznych, prowadziłam warsztaty *Jakość w działalności bibliotek*.

Przygotowałam recenzje artykułów naukowych i fachowych dla czasopism: „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Librorum”, „Przegląd Biblioteczny” oraz „Zeszyty Naukowe Wydziału Zamiejscowego w Chorzowie Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu”.

Beata Ziętlowska-Kmól